

ตารางที่ ๑ พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจสมัยรัตนโกสินทร์

สมัย/รัชกาล	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ	พัฒนาการ
ตอนต้น รัชกาลที่ ๑	-ตรากฎหมายพระสงฆ์ลายลักษณ์อักษร -สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และรวบรวมพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อย่างเป็นระบบ เพื่อแสดงออกถึงการเป็นกษัตริย์ที่มีบุญบารมี -แนวคิดสร้างประเทศให้เป็นปึกแผ่น ตามแนวทางรัฐจักรวรรดิผู้นับถือพุทธศาสนา มาสร้างความชอบธรรมทางการเมืองมีศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ โดยแผ่อำนาจจักรไปสู่ล้านช้างและ กัมพูชา	-สมัยกรุงธนบุรีและ กรุงศรีอยุธยาไม่มีการตรากฎหมายพระสงฆ์ เป็นรูปแบบกฎหมายอย่างใด -เปลี่ยนแนวคิดจากพระมหากษัตริย์ที่เป็นเสมือนเทพจุติเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาที่มีบุญบารมีซึ่งรวบรวมพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ไว้ด้วยกัน -ระบบการเมืองใหม่ที่สร้างรัฐอาณานิคมแบบจักรวรรดิพระพุทธรูปศาสนา
รัชกาลที่ ๒	- สมัยรัชกาลที่ ๑ ต่อรัชกาลที่ ๒ บ้านเมืองเริ่มเป็นปึกแผ่น จึงฟื้นฟูพระศาสนาให้มั่นคงได้ และมีเสถียรภาพ มีการใช้กฎหมายพระสงฆ์มาอย่างต่อเนื่อง - คติแนวคิดที่เกี่ยวข้องเรื่องบุญและอำนาจอำนาจเป็นสิ่งที่ได้มาจากการปฏิบัติเฉพาะตัวแม้แต่กษัตริย์ที่มีบุญญาภพ ยังไม่อาจหนีความตายได้	- รัชกาลที่ ๒ เริ่มมีเสถียรภาพมีเวลาบำรุงพระพุทธรูปศาสนา -ทรงมีแนวคิดการมีบุญอำนาจนั้นมาจากการกระทำของแต่ละบุคคล
รัชกาลที่ ๓	-เปลี่ยนโครงสร้างคณะสงฆ์ ตั้งคณะกลาง เพื่อดูแลวัดหลวง วัดราษฎร์ในกรุงเทพฯ และคณะธรรมยุติ (แต่ยังไม่เป็นรูปธรรม)	- โครงสร้างคณะสงฆ์เพิ่มเป็น ๔ คณะ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลางและคณะอรัญวาสี ซึ่งต่างจากรัชกาลที่ ๑ และ ๒
รัชกาลที่ ๔	- รัชสมัยนี้ตั้งคณะธรรมยุติเป็นคณะย่อยในคณะกลางอย่างเป็นรูปธรรม ที่มีอิสระปกครองตนเอง - ใช้พระราชอำนาจออกประกาศมีลักษณะคำสั่งให้ปฏิบัติมีบทลงโทษกับข้อปฏิบัติที่พระสงฆ์ควรกระทำ -พระราชนิพนธ์ “พระพุทธชินราช” ที่สะท้อนการเมืองระหว่างอาณาจักรภายใต้บริบททางแนวคิดเกี่ยวกับกษัตริย์และรัฐ	- คณะธรรมยุติเกิดขึ้นครั้งแรกปราศจากแทรกแซงจากคณะกลาง -ประกาศข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติให้พระสงฆ์ถือปฏิบัติ -เปลี่ยนแนวคิดกษัตริย์ของแผ่นดินไปสู่สำนักทางประวัติศาสตร์ของรัฐและกษัตริย์ในรูปแบบใหม่ต่างจากเดิมที่อ้างอิงพระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากบุญบารมีของกษัตริย์

สมัย/รัชกาล	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ	พัฒนาการ
รัชกาลที่ ๕	-มีการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางมากขึ้น ภายใต้อำนาจสยามประเทศ ตามแนวคิดทางการเมืองใหม่ -ทรงรวบรวมพระพุทธรูป สะท้อนภาพความสำนึกและประวัติศาสตร์สยามสมัยใหม่ ภายใต้อุดมคติทางการเมืองของรัฐ -นำแนวคิดการปกครองไว้ในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร นำตราพระราชลัญจกรประทับตรามาผูกลายหน้าบันทั้ง ๔ ด้าน อันแสดงถึงพระราชอำนาจ พระระเบียง ๑๐ ด้านแทน ๑๐ กระทรวง -คติความเชื่อจากอุดมคติแบบไตรภูมิ เปลี่ยนเป็นภาพเหตุการณ์ที่มีอยู่จริง เช่น ภาพจอมเจดีย์ที่สำคัญของสยาม	-จากเดิมปกครองแบบหัวเมืองประเทศราชมาสู่การปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลาง -เปลี่ยนแนวคิดการรวบรวมพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ ๑ มาเป็นการนำพระพุทธรูปจากหัวเมืองที่มีผู้เคารพนับถือมาไว้ที่กรุงเทพฯ จึงสร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้าน - แนวคิดทางการเมืองแบบมิวเซียมสยาม - แนวคิดที่แสดงถึงพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ยุคกลางเป็นยุคอาณานิคม ซึ่งแตกต่างจากรัชกาลที่ ๑ -คติความเชื่อเดิมในอุดมคติเป็นนามธรรมสู่แนวคิดแบบรูปธรรมในสมัยรัชกาลที่ ๕
รัชกาลที่ ๖	-พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณ วโรส สมเด็จพระสังฆราชปรับเปลี่ยนกลวิธีให้ทันสมัย และทันต่อสถานการณ์ที่ ขาดแคลนบุคลากรโดยนำบุคลากรภูมิภาค มาอบรม แล้วส่งกลับท้องถิ่น -กรณีครูบาศรีวิชัยไม่ทำตามประกาศคณะสงฆ์ พระสังฆราชมีแนวคิดสมัยใหม่ วินิจฉัยว่าไม่มี ความผิดเป็นพระที่อ่อนโยน แต่ไม่ค่อยรู้ธรรมวินัย	- ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชดูแลคณะสงฆ์ ทำหน้าที่เพียงกำกับดูแล โอปปาติกะกึ่งกุล ซึ่งสมัยรัชกาลที่ ๕ ไม่ทรงแต่งตั้ง - เปลี่ยนนโยบายการส่งคนไปดูแลส่วนภูมิภาค มาสู่การนำบุคคลมารับนโยบายส่วนกลางแล้วนำไปปฏิบัติ -กองทัพนครของคุปาศรีวิชัยทำให้เห็นความหลากหลายของชนชาติ ก่อนที่จะถูกรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและกลืนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มาเป็นคนไทย
รัชกาลที่ ๗	-ปฏิวัติ ๒๔๗๕ เปลี่ยนจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นประชาธิปไตย -มีการตรากฎหมายด้านทรัพย์สินของวัด และ ธรณีสงฆ์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรม	-พัฒนาการกฎหมายเปลี่ยนแนวคิดเป็นระบอบประชาธิปไตย -ตรากฎหมายเรื่องทรัพย์สินของวัด ธรณีสงฆ์ เป็นครั้งแรก

สมัย/รัชกาล	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ	พัฒนาการ
รัชกาลที่ ๘	- ใช้รัฐธรรมนูญและตรากฎหมายคณะสงฆ์ ๒๔๘๔ - ใช้รูปแบบการปกครองแบบบ้านเมือง เป็นสังฆนายก สังฆสภาและวินัยธร	- เปลี่ยนกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดมาใช้แทนพระมหากษัตริย์
รัชกาลที่ ๙	- รัฐประหารจอมพลสฤษดิ์เข้าปกครองประเทศ ยกเลิก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ๒๔๘๔ ใช้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ๒๕๐๕ แทน - ใช้ พ.ร.บ. สงฆ์ ๒๕๐๕ โดยสาระสำคัญ พ.ร.บ. นี้คือการแต่งตั้งสมเด็จพระราชาคณะที่อาวุโสสูงสุดโดยพรรษาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช - พระพินธกรรมผู้มีความคิดสมัยใหม่ ถูกฝ่ายตรงข้ามให้รัฐบาลทหารสมัยนั้น เข้ามาแทรกแซงเพื่อกำจัดพ้นจากวงการสงฆ์ โดยตั้งข้อหาคอมมิวนิสต์ - มีการแก้ไข พ.ร.บ. นี้ในปี ๒๕๓๕ การแต่งตั้งพระสังฆราช ให้มาจากผู้อาวุโสโดยสมณศักดิ์ - แนวคิดการอยู่ร่วมบวร บ้าน,วัด,โรงเรียน เพื่อการอยู่ร่วมกัน สร้างแรงบันดาลใจให้คนทำความดี - ออกคำสั่งของมส.ว่าด้วยการเรียไรและห้ามภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องการเมือง	- ความขัดแย้งระหว่าง พระผู้ใหญ่กับพระผู้บริหารคณะสงฆ์ ๒๔๘๔ ทำให้รัฐบาลเผด็จการยกเลิกกฎหมายคณะสงฆ์ ๒๔๘๔ - แนวคิดทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เปลี่ยนแปลงลักษณะกฎหมายคณะสงฆ์ - ช่วงเชื่อมต่อระหว่าง พ.ร.บ. สงฆ์ ๒๔๘๔ กับ พ.ร.บ. สงฆ์ ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นปัญหาด้านแนวคิดระหว่างพระภิกษุ ๒ ฝ่าย กับฝ่ายการเมือง - มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายในสมัยรัฐบาลเผด็จการ - รัชกาลที่ ๙ เปลี่ยนวัดเป็นศูนย์รวมด้านต่าง ๆ
สมัย/รัชกาล	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ	พัฒนาการ
รัชกาลปัจจุบัน	- ประกาศใช้รัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย ๒๕๖๐ ที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนาในหมวดที่ ๒,๓,๔,๕,๖,๗, บทเฉพาะกาล - วิกฤตการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชที่สืบเนื่องมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๙ จักรยา พ.ร.บ. คณะสงฆ์(ฉบับที่ ๓)ปี ๒๕๖๐ ให้พระมหากษัตริย์ แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช โดย นายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระสังฆราช - กฎหมายพิเศษของนายกรัฐมนตรี ๔๔ ในการค้นวัดพระธรรมกาย ซึ่งในเวลานี้เป็นรัฐบาลที่มาจาก การรัฐประหาร	- รัฐธรรมนูญที่มาจากรัฐประหารมีการกล่าวถึงพระพุทธศาสนาหลายหมวด - พระมหากษัตริย์ แต่งตั้งพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุด โดยสมณศักดิ์เป็นพระสังฆราชมาเป็นพระเจ้าย่อยู่หัวเป็นผู้แต่งตั้ง - ใช้กฎหมายพิเศษค้นวัดธรรมกายขณะที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บังคับใช้ได้ตามปกติ